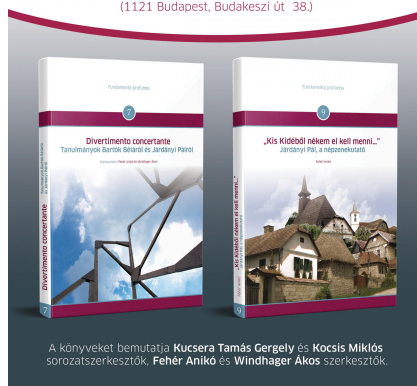

KÖNYVBEMUTATÓ

2018. DECEMBER 6., 16.30
HILD-VILLA | AZ MMA MMKI SZÉKHÁZA
(1121 Budapest, Budakeszi út 38.)

FEHÉR ANIKÓ

„KIS KIDÉBŐL NÉKEM EL KELL MENNI...” JÁRDÁNYI PÁL, A NÉPZENEKUTATÓ (1920–1966)

Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete
Fundamenta profunda/9.

Szerk.: Kucsera Tamás Gergely és Kocsis Miklós

RÉSZLET

„A magyar népdal tiszta magyar levegőt lehel. Ezt a tiszta magyar ízt, hangulatot még Ázsiából hozták magukkal a honfoglalók. Aki magyarnak tartja magát, kötelessége, hogy ezekben tanuljon meg gyönyörködni!”

Járdányi Pál: Népdal vagy „hallgató”?¹

„Bartók és Kodály csodálatos renaissance-ának egyik titka, hogy ők a népdalt nem könyvből, kottából, de nem is rádióból, vagy gramofonról ismerték meg, hanem ott találkoztak vele, ahol élt: falun, pusztákon, tanyákon. Így a népdallal együtt a népdalt körülvevő egész környezet, a népdalt éneklő ember, a társadalom képe is szívükbe vésődött. Fülüket, eszüket, lelküket át- és átjárta a népkultúra levegője.”

Járdányi Pál: Népzene és zenepedagógia²

¹ JÁRDÁNYI Pál: *Népdal vagy „hallgató”? = Éneklő ifjúság*, 1942, 2. sz., 22.

Járdányi Pál
(Budapest, 1920. január 30. – Budapest, 1966. július 29.)

Későn születtem, így – sajnálatomra – nem volt lehetőségem beszélgetni Járdányi Pállal, aki Kodály és Bartók mellett a XX. század egyik legjelentősebb népzene kutatója volt. Bizonyára sok kérdést tettem volna fel neki, főleg a magyar népdal lelkéről. Azt is megkérdeztem volna: tizenkilenc évesen miként lehet vadidegen falusi parasztembereket meggyőzni arról, hogy kedves dalaikat felidézzék, és évtizedek múltán is emlékezzenek a gyűjtőre, akkor is csodálattal beszélve róla. Kérdeznék a népdal feldolgozásáról, arról, hogy mennyire szabad belenyúlni a népdal szerkezetébe, hagyományos előadásmódjába. Tudakolnám a véleményét a népdal színpadi előadásáról. Megkérdezném: szabad-e változtatni az eredeti dallamon, vagy az eredetitől eltérő stílusban énekelni vagy játszani? Aztán bizonyosan előkerülne a rendszerezés mikéntje is. Valószínűleg sok mást is kérdeznék: politikai helytállásról, magyarságról, az egyenes útról, munkáról, tanításról, családról... Ha a személyes találkozás el is maradt, álljon itt egy olyan összefoglaló, amely elsősorban a méltatlanul ritkán emlegetett, korában sem eléggé elismert népzene kutatóról, tudósról, a tudományos területen is mindig zenészként, művészként megnyilvánuló tehetségről szól – fejet hajtva előtte.

Járdányi Pál hegedűművész, zeneszerző, kritikus, pedagógus és népzene kutató egy személyben. Minden megnyilatkozása e sokrétű tudásról és gondolkodásmódról vall. Szakcikkeit, tanulmányait közérthetően, élvezetes stílusban, mégis választékosan írta meg. Népzene-tudományi közléseihez a zeneművész igényességével válogatta a kottapéldákat. Sosem volt bőbeszédű, a lényegre ragadta meg előadásaiban és írásaiban. A magyar népdal vázát, szerkezetét, rendszerbe sorolásának logikus módját néhány sorban, néhány ábrával tökéletesen érzékeltette, és minden szavából a munkája iránt elkötelezett tudós, a tudományágát óvó tanár szeretete árad. Nem magának tartotta kincseit. Szétszórni akarta a magokat, hogy aztán szárba szökkenjen a vetés, és minél többen megértsék a magyar népdal lényegét, lelkét. Rádió-előadásai is – amelyek ma is tanulságosak – e célt szolgálták. A világviszonylatban is egyedülálló, komoly eredményeket felmutató népzene tudományunk ma

² JÁRDÁNYI Pál: *Népzene és zenepedagógia. Volksmusik und Musikerziehung = Musikerziehung in Ungarn.* Hrsg. FRIGYES Sándor, Bp., Corvina, 1966 = JÁRDÁNYI Pál *összegyűjtött írásai.* Szerk. BERLÁSZ Melinda, Bp., MTA Zenetudományi Intézete, 2000, 85.

bizonyosan máshol tartana, ha Járdányi Pálnak több idő adatik, hiszen népzenei rendszerét a később előkerült dallamokkal kiegészítve továbbfejlesztette volna. De jósolni, különösen a múltból a jelenre tekintve, nem érdemes. Járdányi neve akkor is fennmaradt volna, hogyha csak ezzel foglalkozik. Hogyha „csak” felállítja azt a rendet, amely ma is a magyar népzene összkiadásának alapja. Ám emellett meghatározó jelentőségű zeneszerző, kiváló kritikus és zenei író, emlékezetes tanár, elveiért mindig kiálló zenepolitikus – és nem utolsósorban elkötelezett hazafi volt.

Családtagjai híven őrzik emlékét. Mindkét gyermeke, Gergely és Zsófia zeneművészek lettek. Unokái is folytatják az utat. Zsófia így emlékszik vissza édesapjára: „Tragikusan korai halála ellenére személye és a vele töltött kisgyermekkor döntő befolyással volt további életünkre, a bátyám, Járdányi Gergely és én is muzsikussá váltunk. A zene, mindenekelőtt az éneklés hozzátartozott a mindennapjainkhoz, Édesapánk már óvodás korunkban két szólamban énekeltetett minket. A kottát még nem ismertük, de a szolmizációs jeleket már igen. Sohasem felejttem el azokat az elalvás előtti perceket, mikor Édesapám a gyerekszoba cserépkályhájának dőlve két kezével mutatta nekünk az éppen ott rögtönzött kétszólamú dallamokat.”³

Népzene kutatói és tudományos munkásságának bemutatása előtt röviden tekintsük át e sokrétű pályát.

Családja, tanulmányai

Járdányi zenével is foglalkozó családban született, Paulovics Pál néven. Nagyapja Paulovics József kántortanító, iskolaigazgató, apja Járdányi Paulovics István régészprofesszor és kiváló amatőr énekes volt. Édesanyja a tanítóképzőben tanult, és kitűnően zongorázott. Unokája, Járdányi Gergely így méltatja nagyapját, Paulovics Istvánt: „Gyönyörű, bársonyos tenor hangja volt, s nemcsak családi összejöveteleken vagy baráti körben adott sok emlékezetes áriaestet, hanem templomi kórusokban is szívesen énekelt. Budapesti évei alatt a Mátyás templom kórusának szólistája volt, ahol az egyházi zeneirodalom legszebb darabjait énekelhette. Otthoni kottatárunkban megtalálhatók még azok a Mozart-mise, Verdi-Requiem etc. kották, melyekben a tenor-szólo alatt az ő

³ JÁRDÁNYI Zsófia: *Járdányi Pál hegedűpedagógiai munkássága*. Doktori értekezés. Bp., Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2009, IV.

bejegyzései láthatók. Később, a debreceni évek alatt a Pongrácz Zoltán vezette Szent László kórusban énekelt, gyakran az egyetemi hallgatóival együtt.”⁴

Járdányi Paulovics István⁵ régész, egyetemi tanár feltárásokat „... végzett Dunapentelén, Kisárpáson, Szönyben (az ókori Brigetióban), Nógrádverőcén, Dunabogdányban, megkezdte a nagytétényi római kori katonai tábor feltárását. Szombathelyen a ma róla elnevezett romkertet, valamint a késő császár-kori palotaegyüttest és a középkori várat (amelyet még Szt. Quirinus vértanú bazilikájának gondolt) Géfin Gyulával együtt tárt fel. Utolsó éveiben Vasváron dolgozott. Publikációiban a pannoniai és daciai limes erődítményeivel, a Savaria-kutatással foglalkozott, ásatási leleteket közölt. Számos tanulmánya az *Archaeologiai Értesítő*ben jelent meg. A Magyar Régészeti és Történeti Társulat tagja, a Német Régészeti Intézet tagja.”⁶

Járdányi Paulovicsról fennmaradt egy anekdota 1948-ból, amely jól érzékelteti emberségét. „Pirigyi István hallgató vizsgázni ment régészetből, és az egyetem épülete előtt találkozott Járdányi-Paulovics professzorral, aki szívbeteg ember volt, mindig lifttel járt fel a harmadik emeletre, ahol a szobája volt. Ezen a napon azonban elromlott a lift, Járdányi Paulovicsnak gyalog kellett felmennie. Pirigyi kísérté el, s közben beszélgettek mindenféléről, így a tananyagról is. Mivel a professzornak nehezebbre esett a lépcsőzés, sokára értek fel, minden lépcsőfordulóban meg kellett állni pihenni. Mikor végre eljutottak a harmadik emeletre, Pirigyi megkérdezte, hogy lehet-e kollokválnia. Járdányi-Paulovics válasza ez volt: »Nem vette észre, hogy lekollokvált?«”⁷ Járdányi Pál tizennyolc éves korában változtatja nevét Járdányira – egy középkori ős után; apja is ekkor választja a kettős vezetéknevet. Az ifjú Járdányi kiemelkedő zenei tehetségére hamar fény derül, a kisgyermekként elkezdett hegedűtanulmányait Rómában

⁴ <http://www.jardanyi.hu>

⁵ „Paulovics István, Járdányi (Izsa, 1892 – Debrecen, 1952) régész, egyetemi tanár. Az egyetemet Budapesten végezte. 1914-ben került az Magyar Nemzeti Múzeum szolgálatába. A régiségértárban a római gyűjteménynek volt igazgató őre 1938-ig. 1936-ban magántanári képesítést nyert. 1938-ban Pécsen, 1940-től Debrecenben az egyetemes ókori történet és régészet ny. r. tanára. Több római táborban végzett feltárásokat. Kimagasló utolsó műve a Vasvár környéki „római sáncok” és a vasvári Szt. Mihály-templom romjainak (XIII. sz.) feltárása volt.” = *Történelmi arcképcsarnok. Vas megye.* (kézirat)
http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/vm_arckepcsarnok/elso_resz.html

⁶ TÓTH Endre: *Vasi Múzeumi Arcképcsarnok.* www.muzeumbarat.hu

⁷ MUDRÁK István: *Paulovics István a Régészet élén 1944-ig.* www.jardanyi.hu

folytatja 1928-ban. Édesapja ekkor járt itt egyéves régészeti tanulmányúton. Budapestre hazatérve Votisky Ilonánál folytatja a hegedülést, majd hamarosan elkezdett zongorázni is.

1930-tól a Szent Imre Gimnáziumban Rajeczky Benjamin szerzetes, zenetörténész az énektanára. A nagy tudású, karizmatikus tanár szellemiségének hatása igen jelentős. Rajeczky gregorián dallamok rendszerezéséről⁸ írott tanulmányáról Járdányi alapos ismertetést ír, később az úgynevezett Kodály-csoportban, majd a MTA Népzene kutató Csoportjában is együtt dolgoznak. Rajeczky indíttatására és segítségével lesz Bárdos Lajos magántanítványává, így már tizenhárom évesen zeneszerzést tanul. Talán Bárdosnak köszönhető az is, hogy meglehetősen korán, tizenhét évesen már kórusműveket írt. A mélységesen tisztelt tanár hatása sok helyütt érzékelhető e művekben. Járdányi Bartókkal is találkozott: a Szent Imre Gimnázium iskolai zenekarának koncertmestereként beszélte meg Bartókkal a bemutatandó művének előadói utasításait.⁹ 1937. május 7-én a Szent Imre Gimnázium kórusa és zenekara bemutatta Bartók vonósenekar kíséretű kórusműveit. Bartók zenéje rendkívüli hatást gyakorol Járdányira: számos műve a nagy előd stílusjegyeit viseli magán, és olyan is akad, amelyet neki ajánl. A Járdányi-archívum őrzi azokat a kis kottarészleteket – gyakran csupán néhány hangjeggyel –, amelyek Bartók nyomán, az ő stílusában készültek. Húszas éveiben számos művet írt. Első sajtóvisszhangot kiváltó műve az *I. vonósnégyes*, amelyet az 1948-as Bartók-fesztivál zeneszerzői versenyére nyújt be. „... 1948 őszén már megjelentek a nagy összefogáson az első repedések. A Nemzetközi Bartók Verseny vonósnégyes-kompozíció kategóriájában a beküldött 103 pályamű közül Járdányi Pál és Tardos Béla kvartettje megosztott második díjban részesült (az első díjat nem adták ki, ez volt a két győztes kompozíció – természetesen Tátraiék mutatták be, a versenyt követő Bartók Fesztiválon).”¹⁰

Járdányi Pál 1936-ban, tizenhat évesen felvételt nyer a Zeneművészeti Főiskola hegedű szakára. 1938-ban érettségizik, tehát ténylegesen ekkor kezdi meg főiskolai tanulmányait Kodály Zoltán (zeneszerzés), Zathureczky Ede (hegedű) és Kósa György (zongora) tanítványaként. A zeneakadémisták körében általános

⁸ RAJECZKY Benjamin: *Melodiarium Hungariae Medii Aevi I. Hymni et sequentiae*. Bp., Zeneműkiadó, 1956

⁹ KUSZ Veronika: *Járdányi Pál*. Bp., Mágus, 2004 (Magyar zeneszerzők 32.)

¹⁰ BREUER János: „Hazádnak rendületlenül...” *Járdányi Pál születésének 80. évfordulójára* = *Muzsika*, 2000, 1. sz., 4.

volt az a nézet, hogy Járdányi Kodálynak „... kedvenc tanítványa volt, vele sok időt töltött iskolán kívül is.”¹¹ Kodály fennmaradt levelezéséből kiderül, hogy gyakran kérte meg a fiatal kollégát apróbb szívességekre, kottaküldésre, egy-egy ritkaságnak számító kötet megvásárlására.¹² Ez inkább megtiszteltetés lehetett Járdányi számára, mintsem kötelesség. Másik meghatározó tanára Zathureczky Ede. Járdányi egy későbbi írásában, Zathureczkyre emlékezvén írja le a tanárától kölcsönzött remek mondatot: A zene élet nélkül olyan, mint az élet zene nélkül.¹³

Járdányi – párhuzamosan zenei tanulmányaival – beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajz szakára is. Diplomáját az utóbbiban 1942-ben kapja meg, majd 1943-ban ugyanitt doktorál *A kidei magyarság világi zenéje* című disszertációjával. Ugyanebben az időben diplomázik a Zeneakadémián is hegedűművészként és zeneszerzőként.

Kodállal mindvégig különleges és bensőséges kapcsolatot ápol, tizenkilenc éves, amikor első gyűjtőútjára indul – erre is Kodály készíti fel. A háború alatt Járdányi szülei lakásának védett részét ajánlotta fel Kodályéknak, de ők végül nem költöztek oda. A házat később találat érte, Emma asszony előre megérezte ezt.¹⁴ Kodályék az együttérzést messzemenően méltányolták.

A zenei szakíró

A zene mellett a publikálás az egyik legfontosabb elfoglaltság Járdányi számára. Fiatal korától fogva számos folyóiratba ír, nemcsak kritikákat, hanem komoly teoretikus és tudományos közleményeket is. „Kezdte a [...] *Forrás* folyóiratnál; 1945-től a Nemzeti Parasztpárt napilapjának, a *Szabad Szónak* kolumnistája, az Illyés Gyula által szerkesztett *Válasz* zenei figyelő rovatának gazdája, publikál a *Zenei Szemlében* (1947–49), 1950-től az *Új Zenei Szemlében*.”¹⁵ Írásai zenetudományi, népzene-tudományi, kritikai és pedagógiai jellegűek. Húszas évei elején, egyetemistaként már jegyzett zenekritikus, dolgozik a fentiek

¹¹ SZÉKELY Júlia *viszsaemlékezése = Így láttuk Kodályt*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 129.

¹² KODÁLY Zoltán *levelei*. Szerk. LEGÁNY Dezső, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 615., 651., 652., 656., 736. levél

¹³ JÁRDÁNYI Pál: *Zathureczky Edéről* = JÁRDÁNYI: *i. m.* (2000), 373.

¹⁴ JÁRDÁNYI Gergely: *Édesapám, Járdányi Pál = Muzsika*, 1995, 3. sz., 8–14.

¹⁵ BREUER: *i. m.* (2000), 4.

mellett a *Valóság* és a *Magyar Rádió* című lapoknak. Tudományos publikációinak kötetbe szerkesztője, Berlász Melinda zenetörténész szerint a zenekritika „nagy vezető egyénisége volt. [...] Nagy tehetségű, mély igazságérzettől, humanitástól sugárzó kritikái mintha egy csapásra a magyar zenekritika-történet legjelesebb hagyományaihoz való csatlakozást példáznák már a negyvenes évek első felében...”¹⁶

Olsvai Imre¹⁷, a tanítvány, pályatárs szerint „24 év alatt 134 írást jelentetett meg, 41 naponként egy hangverseny kritikát, 66 naponként egy írásművet [...]”¹⁸ Írásai nemcsak szakavatottak és pontosak, de olvasmányosak, közvetlenek és közérthetőek is, mert célja az, hogy írásai eljussanak a közönséghez. De szakmai igényességéből soha nem engedett. Még az is előfordult, hogy kritikája után az idősebb, tekintélyesebb pályatárs – méltatva Járdányi tehetségét – közölte a saját véleményét is, megjegyezve: „... a fenti kritikát a fiatal muzsikuskárda egyik kiváló tagja írta [...], ám tapasztalata, tudása nem elég a koncert teljes körű méltatásához.”¹⁹ Mindez annak ellenére történt, hogy Járdányi ekkor már több zenekritikai folyóirat szerzője volt, és számos, komoly szakmai felkészültségről valló írását közölték a lapok.

1943-ban a hatvanéves Kodályt köszöntő kiadványban publikálja *A magyar népdalgyűjtés új feladatai* című írását.²⁰ A tanulmány különös előrelátásról és bölcsességről tesz bizonyosságot: leszögezi, hogy Bartók és Kodály alkotott maradandót a századában. Ír a parasztság várható megszűnéséről és ennek következményeiről, a *mindenféle zene* áradásáról, a *rádió, mozi, a városba-járás* káros hatásairól – mindez a hagyományt veszélyezteti. A jövő népzene kutatója szerint már nem új anyagot fog gyűjteni, hanem variánsokat, és feladata a *falvak, vidékek zenei életének vizsgálata* lesz. És szinte mindenben igaza lett: a parasztság, mint társadalmi réteg megszűnt, művészetének továbbélése csak mesterséges körülmények között lehetséges. (Ezt példázza az 1970-es évek elején indult, felfelé ívelő népzenei mozgalom, amelynek hatása ma is jól érzékelhető.)

¹⁶ JÁRDÁNYI: *i. m.* (2000), 11–12.

¹⁷ Olsvai Imre (1931–2014) népzene kutató, zeneszerző, Kodály Zoltán tanítványa.

¹⁸ OLSVAI Imre: *Adalékok Járdányi Pál életművéhez* = *Magyar Zene*, 2004, 5. sz., 203.

¹⁹ JÁRDÁNYI Pál: *Modern szerzők zenekari hangversenye* = *Zenei Szemle*, 1948, 8. sz., 443.

²⁰ JÁRDÁNYI Pál: *A magyar népdalgyűjtés új feladatai* = *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára*. Szerk. GUNDA Béla, Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1943, 111–113.

1948–1949-ben a Magyar Rádióban *Három perc rádiókritika* címmel hetente tart zenekritikai előadásokat, zenei jegyzeteket olvas fel. Célja – az ismeretátadáson kívül – ekkor is a muzsika szépségének méltatása. 1965–1966-ban a Magyar Rádió *Iskolarádiójában* nyolcrészes előadást tart a magyar népzeneről.²¹ Néhány cím a sorozatból: *Népdalelemzés és rendszerezés, mint az anyag megismerésének első és legfontosabb feltétele; Népzene és zeneművészet; Hogyan válik a népdalból a XX. századi magyar mesterek műhelyében műalkotás?* E témák ma is érdekesek és aktuálisak.

A szép magyar beszéd, a tiszta kiejtés, az érthető kifejezőmód mindig fontos volt Járdányi számára. Gyűjtései leírásában gyakran tér el a helyesírástól, és úgy jegyzi le a dalszövegeket és a hozzájuk fűzött megjegyzéseket, ahogyan hallotta, azaz fonetikusán. Lőrincze Lajos nyelvész egy érdekes rádiófelvételtől emlékezik meg írásában. Az alábbi történet a háború előttről való, ekkor Járdányi a húszas évei elején járt. „Érdekes kísérletnek, felvételnek voltam [...] tanúja és – asszisztense. Kodály tanár úr egy kérdőívet állított össze, s annak alapján kért választ, vallomást a meghívottaktól: milyen nyelven beszélnek: érzik-e, hogy idegen nyelvi tudásuk hatással van magyar beszédükre, kit tartanak eszményképüknek a szép kiejtésben, milyen hibákat tapasztaltak másokon és magukon, mit olvasnak, melyik nyelvjárást tartják a legszebbnek, és így tovább. Emlékezetem – és megmaradt jegyzeteim – szerint a nyilatkozók között volt Zichy István, a jeles őstörténész, Laziczus Gyula nyelvész, Weöres Sándor költő, Járdányi Pál akkor még fiatal zeneszerző, valamint Marczali Henrik történész unokája is. Sajnos a felvételek alighanem megsemmisültek, Kodálllyal együtt hiába kerestük őket a háború után.”²²

1951. november 17-én Kodály Zoltán ünnepi beszédével nyílik meg a *Zeneművészetünkkel a békéért, a népért, a szocializmusért* elnevezésű I. Magyar Zenei hét rendezvénysorozata. A hangversenyek mellett szakmai eszmecsere is folyik. „Sok feladata közt az I. Magyar Zenei Hétnek az intonációelmélet magyar honosításához is fórumot kellett biztosítania. A kérdés exponálását Szabolcsi Bence vállalta.”²³ Az eseménysorozat összefoglalóját az *Új Zenei*

²¹ Utolsó előadását a kórházba vonulása előtti nap olvasta fel a rádióban.

²² LŐRINCZE Lajos *visszaemlékezése* = *Így láttuk Kodályt. i. m.* (1982), 280.

²³ TALLIÁN Tibor: *Magyar képek. Fejezetek a magyar zeneélet és zeneszerzés történetéből. 1940–56.* Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Balassi, 2014, 293.

Szemle decemberi száma közölte. Szabolcsi előadásának fő kérdése az intonáció körülírása: sokoldalúan magyarázza a kifejezést, szól az intonáció „zenei rendszeréről” is, valamint arról, hogy az intonációnak a népzeneben használatos hangnemekben is fontos szerep jut. „Az ötfokúság vagy a modalitás átvétele egy időben szinte kizárólagos kritériumként érvényesült a mű magyar voltának megítélésében. Pedig nem erről van szó; mindezek az elemek önmagukban elvont elvek, testetlen sajátosságok, ha nem kapcsolódnak a teljes magyar népzene, sőt a teljes magyar zeneiség élményszerű, összefoglaló valóságához.”²⁴ Szabolcsi így zárja előadását: „... a művésznek, ha valóban a magyar hagyomány folytatója kíván lenni, a teljes magyar zenei hagyományt kell magáévá tennie. Mi a magyar a zenében? Miből áll zenénk nemzeti jellege? Nyilván nem egyik vagy másik részletsajátosságból, hanem valamennyiből egyszerre. Ez az összesség minden magyar történelmi rétegnek, korszaknak és kultúrának: ez a magyar zenei hagyomány. Ennek az összességnek egyesítő tudata mentette meg a magyar zenét válságos időszakokban, ez edzette szerves egésszé; ez nevelte magyarrá idegen nemzetek fiait is, akik a magyar műveltséghez sokszor épp a zene jegyében csatlakoztak. Ilyen szerves egész legyen zeneszerzőink magyar zenei műveltsége is; szűrjék meg a hagyományt kritikus szemmel, de a részletek kultusza helyett irányuljon a tekintetük mindig az egészre. Goethe mondotta egyszer, hogy az ember igyekezzék teljes lény lenni, vagy ha erre nem képes, csatlakozzék olyasvalamihhez, adja át magát olyasvalaminek, ami teljes. Mi ezt oda módosítanók, hogy a vagy helyébe és-t iktatunk: magyar muzsikus, légy teljes ember, s mint teljes művész szolgálj népedet, nemzetedet.”²⁵

Járdányi kellő tisztelettel, Szabolcsi nagyságának említésével szól hozzá. „Gondolom, senki sem állítja, hogy a pentatónia az egyetlen magyar sajátosság, vagy hogy minden, ami nem pentatónia, nem magyar. Ugyanakkor azonban a magyar népzene egészét, vagy akár Bartók és főként Kodály művészetét vizsgálva meg kell állapítanunk, hogy a pentatónia nem egy hangnem a sok közül, hanem olyan alaphangnem, olyan alapszín, mely átüt a diatonikus, sőt kromatikus dallamok sokaságán is. Nemcsak népzeneink ősrétegére jellemző; fordulatai át- és átszövik az újabb magyar népdalok tekintélyes részét is. Fejlődésellenes, egészségtelen és káros volna szerzőinknek azt ajánlani, hogy

²⁴ Az *I. Magyar zenei hét vitái*. SZABOLCSI Bence: *Intonáció, népzene és nemzeti hagyomány* = *Új Zenei Szemle*, 1951, 12. sz., 4.

²⁵ Uo., 5.

csak pentaton műveket, helyesebben, hogy csak pentatóniával átítatott műveket írjanak. De helytelen és önmagunk, múltunk hiányos ismeretéből fakad az az álláspont is, mely szerint az ötfokúság csak egy a sok közül. Súlyosabb, centrálisabb a szerepe a magyar zenében.”²⁶

A továbbiakban Járdányi egyre nagyobb hévvel védi a pentatóniát, kiemelve a magyar népdal nemzeti sajátosságait, de nem Szabolcsi ellenében. Tallián Tibor mindezt így foglalja össze: „Járdányi Pál azonban nem Szabolcsi, hanem Goethe tanácsára hallgatott: csatlakozott valamihez, amit teljes joggal tartott teljesnek – Bartókhoz, Kodályhoz, a magyar paraszti népzenehez –, és a XIX. századi hagyaték minden értékes vonásának elismerése mellett kijelentette a Szabolcsi-előadást követő hozzászólásában: »Kodály, Bartók, majd Lajtha és a többiek gyűjtőútjai nyitják meg a magyar népzene birodalmának kapuit [...] A Bartók és Kodály által feltárt népzenei sajátosságok a magyar lélek legmaradandóbb elemeit, az évszázadok folyamán csak külsőségeiben, de tartalmában alig változó tulajdonságait tükrözik.«”²⁷

Szabó Ferenc Kossuth-díjas zeneszerző, ebben az időben a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöke azonban másként értelmezte Járdányi szavait: „Járdányi kartárs túl mereven fogalmazta meg a pentatónia kérdését...”²⁸ De Szabolcsi válaszában határozottan a pentatóniára vonatkozó állításokkal foglalkozik: „Az első, amire válaszolni szeretnék, Járdányi kolléga problémájára, a pentaton kérdésre vonatkozik, s a mai legaktuálisabb kérdésre, a hagyományra. Azt hiszem, Járdányi szavait valamennyien félreértettük egy kevéssé. Én úgy vettem ki, hogy a pentatóniát a magyar zene alapvető hagyományának, olyan stílusrendszerének tartja, amely az egész elkövetkezendő későbbi zenefejlődésnek, elsősorban a népzene-fejlődésnek alapjául szolgált. Azt azonban ő sem vonta, nem is vonhatta kétségbe, hogy a fejlődés útja máshová is elvezetett, hogy a magyar népzene állandóan bővült, stílusait változtatta, és ma is folytonosan születik nemzeti hagyományunk.”²⁹ Ezután a jelenlévők a bemutatott művekről vitáznak, majd Járdányi ennek kapcsán ismét felszólal. „A keddi vitán Asztalos Sándor is és kisebb részben Szabolcsi Bence is – úgy érzem – félreértették a pentatóniával kapcsolatos észrevételemet, és

²⁶ Uo., 6.

²⁷ TALLIÁN: *i. m.* (2014), 299.

²⁸ Az *I. Magyar zenei hét vitái. Szabó Ferenc hozzászólása Szabolcsi Bence: Intonáció, népzene és nemzeti hagyomány* című előadásához = *Új Zenei Szemle*, 1951, 12. sz., 10.

²⁹ Uo., 10.

olyan kijelentéseket tulajdonítottak az én felszólalásomnak, amelyeket én egyáltalán nem tettem meg. Én ugyanis a pentatóniáról szóról szóra ezt mondtam : »Gondolom, senki nem állítja, hogy a pentatónia az egyetlen magyar sajátosság, vagy hogy minden, ami nem pentatónia: nem magyar.« Azt hiszem tehát, hogy ez a mondat eléggé világosan rámutat arra, hogy én a pentatóniát nem gondoltam kizárólagos magyar sajátosságnak. Természetesen továbbra is állítom azt, hogy népzeneink tekintélyes részének alapvető sajátossága.”³⁰

Szabolcsi ismét szót kér: „... Járdányi felszólalásával kapcsolatban helytelennek és áldatlannak tartja azt, ha úgy állítja fel a kérdést, hogy választanunk kell a népzene és a nemzeti hagyományok között. Ilyen alternatíva nincs. A kettő érintkezik egymással, és a mi feladatunk az, hogy a kettőt egyesítsük, nem pedig az, hogy doktrinér módon szétválasszuk.”³¹ A pentatóniával kapcsolatban Széll Jenő, a Népművészeti Intézet igazgatója is hozzászól. „Ez vita volt. Vitakérdés, amelynél sokszor az volt a benyomásom, hogy a vitatkozók, amidőn hevesen vitatkoznak, lényegében ugyanazt mondják, vagy majdnem ugyanazt. Itt bizonyos idegesség jellemezte a vitát, és azt hiszem, ideje, hogy végre ezt az idegességet felszámoljuk. Mi ennek az idegességnek az oka? Az egyik oldalon a zenészek egy része félti a magyar népzenei hagyomány integritását, attól tart, hogy valami egyoldalú kultúrpolitika ki akarná operálni a magyar népzeneből mint valami, a mi népünk által is meghaladott, elvetett, valójában nem élő, feldolgozásra alkalmatlan elemet az ősi ötfokúságot. Jogos ez a félelem? Semmiképpen sem jogos. A tudományos tényt elvitatni nem lehet: a magyar népzenehez hozzátartozik a pentatónia jellege, és ezt senki sem teheti kritika tárgyává – s ha voltak esetleg ilyen kísérletek, én nem tudok róla, ezek csak a népzene élő, aktuális, fejlődő jellegének félreértéséből adódhattak, amelyekre a szót pazarolni felesleges.”³²

Ismét Talliánt idézem: „Járdányi magasrendű erkölcsi és zenei integritásról tett tanúságot akkor, amikor a népzeneire alapított magyar stílus valódiságára hivatkozott a szocialista esztétika álforradalmi alternatívájával szemben.”³³

³⁰ Uo., 27.

³¹ Uo., 28.

³² Uo., 39.

³³ TALLIÁN: *i. m.* (2014), 299.

Ezért a vita hangulata egyre inkább politikai színezetűvé vált. Járdányi bemutatott művei értelmezésének és értékelésének vitáitól itt most eltekintek.

Járdányi a személyét ért súlyos támadások miatt november 26-án lemondott a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnökségében viselt pozíciójáról. Heves viták és sűrű levélváltások következtek a kor zenetudósai és kritikusai között. Az elnökség következő ülésén elsősorban ezt az ügyet vitatta meg, és nem fogadta el Járdányi lemondását. Ezt december 20-án levélben közölték Járdányival. Ennek hatására, valamint Szabó Ferenc nyilvános bocsánatkérésének köszönhetően Járdányi végül 1952. január 1-jén visszavonta lemondását.³⁴

A tanár

Járdányi 1946-tól zeneszerzést és zeneelméletet tanított a Zeneakadémián. 1951-től Kodály mellett, később helyette népzenei is tanít. Fia, Gergely így ír édesapja tanári munkájáról: „... hamarosan ő lesz Kodály jobb keze: amikor a mester távol van, ő helyettesíti. Így a Zeneakadémia csaknem valamennyi hallgatója jár hozzá valamire. Ezért aztán a közelmúlt és a ma zeneéletének nagyjai majdnem mind a növendékei voltak. Megvannak még itthon az osztálynaplói, melyekben többek között Devescovi Erzsébet, Dobszay László, Durkó Zsolt, Eötvös Péter, Erdélyi Miklós, Frankl Péter, Kocsár Miklós, Kulka János, Kurtág György, Ligeti György, Lubik Hédy, Lukács Ervin, Pauk György, Pernye András, Peskó György, Peskó Zoltán, Petrovics Emil, Rados Ferenc, Sárosi Bálint, Szabó Helga, Szekeres Ferenc, Szokolay Sándor, Ujfalussy József, Vásáry Tamás etc. nevét találjuk. Nagyon szigorú, de igazságos tanár volt.”³⁵ Egyikük, Szabó Helga karnagy szerint: „... tanszakunk számára Járdányi tanár úr adott rangot, méltóságot. Lenyűgöző tudása a jellem szilárdságával, az akarat meggyőző erejével társult. Jóval később értettem csak meg, hogy Kodály távollétében Kodály szellemét képviselte [...] Öt féléven át voltam növendéke. Számomra ő jelentette a Zeneakadémiát.”³⁶

Kodály 1950-es londoni útjáról levélben ad tanácsot fiatal helyettesének. Egy ma is tanulságos ötlete a vizsgáztatáshoz: „A kollokvium lehet írásban és

³⁴ UJFALUSSY József: A „Járdányi ügy” a Magyar Zeneművészek Szövetségében (1951) = *Magyar Zene*, 1992, 1. sz., 14–18.

³⁵ JÁRDÁNYI: i. m. (1995), 11.

³⁶ SZABÓ Helga: *Járdányi munkásságának hatása a magyar zenei életre* = *Magyar Zene*, 1992, 1. sz., 42.

szóban. *(Eddigi felfogásom a népdalról, mennyiben változott az I. félévben.)* Ez sokat elárul. Szóbeli csak pár perc: 5-6 lényeges különféle dalt kérdezni, ha jól tudja, nem is végigénekelteni, ha nem tudja: ezt megállapítani is elég pár perc. Akik az órákon feltűntek, mint szorgalmas mindentudók, azoknak felelés nélkül is be lehet írni. A 300-ból vajon hány nem jelentkezett? Meglátjuk. Mind biztosan nem. 60-80 óra helyett 6-8 óra alatt is megoldható, anélkül, hogy ez az érzésünk legyen: ezt nem kell komolyan venni [...]. Az érettebb növendékek közül senkiben nem mutatkozik hajlam komolyabb foglalkozásra?”³⁷ (A népzene kutatásra utal.)

Az egyik ilyen helyettesítési alkalommal Lukács Ervin karmester vizsgázott: „Első féléves vizsgám Kodálynál nem okozott különösebb izgalmat, mert nagyon készültem, szorgalmasan megtanultam a feladatul kiadott száz népdalt – szöveggel és szolmizálva, elemzéssel együtt (stílus, forma stb.). Nyugodt szívvel mentem be az ajtón, helyet foglaltam Kodállal szemben, aki mindenekelőtt hosszasan tanulmányozta a jegyzetemet. Egyszer csak megszólalt: »Mondjon hatos szótagszámú dalokat.« [...] »Semmi? Akkor mondjon valami érdekeset!« – Ez volt a második döfés. Hát mit tudna mondani egy elsőéves hallgató Kodálynak, ami neki zeneileg érdekes lehet? Leforrázva ültem, immár a biztos bukás tudatában, de azért elhabogtam valamit egy mixolíd fordulatról. A mester hosszú szünet után szólalt meg:

„– Ez magának érdekes?

– Nekem igen, bár sejtettem, hogy a Tanár úrnak nem lesz az.

– Na, adja ide az indexét. – [...] A következő népzene vizsgára [...] Járdányi Pált küldte maga helyett, famulusát, aki csak néhány évvel volt idősebb nálunk, hallgatóknál. Tudtam, hogy ő is nagy tudású, de egy harmincéves embertől nem féltem. A vizsgára felkészültem, kívülről fújtam az újabb száz népdalt szöveggel, szolmizálva, elemzéssel. Amikor odakerültem, Járdányi megkérdezte a nevem, s a következő pillanatban az asztalon tornyosuló borítékok között kezdett matatni. Kihúzott egyet, kinyitotta, majd kivett belőle egy papírt, és felolvasta a nekem szánt kérdést: »Mondjon hatos szótagszámú népdalokat!« Ez a ravasz Kodály mindenkinek személyre szóló borítékot készített! Felálltam, és feleltem: »Tanár úr, nem mondok. Ha megfeszülök, akkor sem mondok, mert szótagszám alapján nem vizsgáltam a népdalokat. Karmesternek készülök, nem népzene kutatónak!« Járdányi nevetni kezdett, majd feltett néhány nekem való

³⁷ KODÁLY: *i. m.* (1982), 660. levél

kérdést, amelyekkel már nem kellett »levizsgáznom«. Jelest kaptam, s ezzel meg is szabadultam a népzene-től mint elsőéveseknek kötelező tárgytól.”³⁸

Breuer János így emlékszik egykori tanárára: „Járdányi 1945 őszétől tanított a Zeneakadémián; magam 1951-től három éven át jártam népzeneóráira. Akkor azt hittem, maximalizmusával, megközelíthetlenségével Kodályt játszik. Szigorúan szerkezeti elemzésekre szorítókozó tanfolyamán mintha népzenetudósokat szándékozott volna felnevelni; személyes sértésnek vette, ha nem hallottunk az ideig tonális és reális válaszról, különféle hangrendszerekről (meg is kérdeztem tőle egyszer, nem gondolja-e, azért ülünk a tantermében, hogy megtanulhassuk, amit nem tudunk még). Nem emlékszem rá, hogy mosolyogni láttam volna, oly zárkózott volt, mint a szfinx. Csak évtizedek múlva jöttem rá, hogy egy sokszorosán és mélységesen igaztalanul megtiport, roppant tudású ember védekezőmechanizmusa a távolságtartás.”³⁹

Számos olyan muzsikussal beszélgettem, aki jól emlékezett Járdányira, közöttük Mohayné Katanics Mária (1929–2017) karnagy is: „... Tóth Margit, Hegyi Erzsé és én minden szombaton felmentünk Kodályhoz. Emma asszony még élt, ő hozta mindig a süteményt. Kodály rendszerint leintette: majd ha van miért, majd ha már dolgoztak, akkor lehet enni, addig nem! Szólamkottából énekeltünk, eleinte nem is tudtuk, hogy mit. Később derült ki, hogy a *Triciniumok*⁴⁰ voltak. Akkor vált gyanússá a dolog, amikor az egyik alkalommal Járdányi is megjelent, ő rakta össze ugyanis a sorrendet a kiadáshoz.”⁴¹ (Megjegyzendő: a kiadványban nem jelenik meg Járdányi neve. Ez később Járdányi saját műveivel kapcsolatban is előfordult.)

Sebestyénne Farkas Ilona karnagy is tanítványa volt. Úgy emlékezik, hogy a felvételi vizsgán: „Járdányi zenefelismerésből vizsgáztatott. Odament a zongorához, és eljátszotta: *Elközelge húsvét és Felméne Jézus Jéruzsálembe...* Persze hogy tudtam folytatni, Tarhoson⁴² rengeteg zenét hallgattunk annak ellenére, hogy messze voltunk Budapeستől. Biztos, hogy volt lemaradásunk, de eljutottak hozzánk is a zenei élet eredményei.

³⁸ VÁRKONYI Judit: *Történet Kodályról és a hatos szótagszámú dalokról. Részlet Lukács Ervin memoárjából = Muzsika*, 2009, 5. sz., <http://epa.oszk.hu/00800/00835/00137/2901.htm>

³⁹ BREUER: *i. m.* (2000), 4.

⁴⁰ KODÁLY Zoltán: *Tricinia. 28 háromszólamú énekgyakorlat*. Bp., Zeneműkiadó, 1954

⁴¹ FEHÉR Anikó: *Muzsika a katedrán*. Bp., Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2011, 136.

⁴² Gulyás György vezette énekiskola Békés-Tarhoson 1946 és 1954 között. Kodály zenepedagógiai elvei alapján folyt a tanítás.

Első évben Kodály, másodévben Járdányi tanította a szolfézszt. Nagyon szűkszavú, de nagyon kedves, melegszívű ember volt. A férjem akkoriban kapott egy amerikai ösztöndíjat, néhány hónapra ki tudtam menni hozzá. Mikor ezt Járdányi megtudta, csak ennyit jegyzett meg: na, én ennyi időre biztosan nem hagynám itt a gyerekeimet. Neki pont olyan korú gyerekei voltak, mint nekem. Dalcroze szolfézszt tanított, de használta Kodály gyakorlatait is.”⁴³

Ugrin Gábor karnagy így mesélt: „A népzene Járdányi Pál tanította, aki nagy tudású tanár volt, Kodálynak nagyon kedves embere. A rendszerezésről beszélt elsősorban, de keveset énekeltünk vele. Pedig szép hangunk volt...”⁴⁴ Ennek oka valószínűleg a népzene tantárgy oktatására fordítható kevés idő lehetett. (Ez azóta sem sokat változott: a zeneakadémisták ma is igen kis óraszámban tanulják a magyar népzene rendszereit és repertoárját.)

Devescovi Erzsébet, Járdányi Pál özvegye, egykori tanítványa így emlékezik: „A X. teremben több nagyobb asztal volt, amelyek körül hatan-nyolcan is ültünk, különböző korú, képességű és képzettségű tanulók. Voltak kortársaim, felső gimnazisták és dolgozó felnőttek, elsősorban fúvósok, akik a háború alatt katonazenészként szolgáltak, és ekkor nyílt lehetőségük a továbbtanulásra. Az órákon népdalokat, Kodály-gyakorlatokat tanultunk és szolmizáltunk. Nehéz volt ennek a fiatalembernek ezt a vegyes társaságot összetartani, nevelni, közös nevezőre hozni. Ami a nehézségeken átsegítette, az a széles műveltsége, a zenei tudása és az embertársai, ebben az esetben a tanítványai sorsa iránti érdeklődése és a tudásszintjük folyamatos emelésének a szándéka volt. A gyengébbeket segítette a fejlődésben, a kiválókat felmentette az óralátogatás alól. Kikérdezett mindenkit, hogy hova járt iskolába, hol, kitől tanult zenét, mely részéről jött az országnak. De nemcsak érdeklődött, hanem amint azt csak évtizedek múltán tudtam meg, támogatta is a rászorulókat.”⁴⁵

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit főiskolai tanár, népzeneegyűjtő így emlékezett: „Járdányi tanár úr órái rendszerint úgy kezdődtek, hogy néhány hallgatót feleltetett az előző órán elemzett dalokból. Mikor meggyőződött róla, hogy tudják, feltételezte, hogy a többiek is megtanulták, és akkor ezekhez a dalokhoz

⁴³ FEHÉR: *i. m.* (2011), 225.

⁴⁴ Uo., 311.

⁴⁵ JÁRDÁNYI Zsófia: *i. m.* (2009), 2.

kapcsolta az új ismereteket. Nagyon szerettem az órának ezt a részét, mert mindig megkérdezett bennünket, hogy a tanulandó új dalokat ismerjük-e, hallottuk-e már, esetleg variánsát tudunk-e énekelni? Hála tarhosi »múltamnak«, ahol a népdaléneklés áthatotta mindennapjainkat, ilyenkor gyakran jelentkezhettem, még változatokkal is. Előfordult, hogy a tanult népdal dó-végű volt, de én szó-végű változatát ismertem. Ennek tanár úr nagyon örült, és biztatott, hogy keressek ilyen dallampárokat. Ezzel indult az én különmunkám [...]. Tanár úr az óra új anyagát képező dalokat mélyrehatóan elemezte, a szokásos vizsgálati szempontokon messze túlmutatva. Itt mutatkozott meg igazán a „tudós” Járdányi. Elve volt, hogy mindig a pentatóniát keressük, abból induljunk ki. Csak ha már végleg azt kell hogy mondjuk egy dal hangnemére, hogy hétfokú, akkor nevezzük lá-, szó-, mi-, ré-, vagy dó-végűnek. De ne az egyházi hangnemek nevén. Nagy türelemmel magyarázta el többször is a kétrendszerű pentatónia lényegét. Nagyszerű volt, ahogyan hangonkint a táblára felírva és megindokolva kibontotta előttünk egy kvintváltó pentaton dallam vázát, majd rámutatott, hányféleképpen „ruházható fel” ez a dallamváz, hányféle példát találhatunk rá az élő népzeneben. Eljátszottunk a dalok különböző szolmizálási lehetőségeivel is. Sok érdekességre hívta fel a figyelmünket a dalszövegek tekintetében is.⁴⁶

Járdányi első hangszere a hegedű volt. Talán ezért egész életében fontosnak tartotta a hegedűtanítás módszertanának megújítását. Ehhez járultak hozzá pedagógiai jellegű, de esztétikai értékükben azokat jóval meghaladó etűdjei. Másokkal együtt megalkotott hegedűiskolái ma is megállják helyüket. A Gábrriel Ferenc – Vásárhelyi Zoltán *Hegedűiskola* 3. kötetében (1944) már jelentek meg művei. A *Hegedű ABC* című, Sándor Frigyessel és Szervánszky Endrével együtt alkotott, 1949-ben megjelent kötet előszava így kezdődik: „A *Hegedű ABC* darabjainak nagy része a magyar népdal világát tükrözi – híven ahhoz az elvhez, hogy a gyermek zenei anyanyelvét tanulja meg először.”⁴⁷

Nemcsak a *Hegedűiskolában* csillogtatta meg pedagógiai elképzeléseit, részt vett számos fúvós és zongorás tananyag elkészítésében is. Jeney Zoltán

⁴⁶ BENCZÉNÉ MEZŐ Judit: *Emlékezés Járdányi Tanár Úrra = Magyar Kodály Társaság Hírei*, 2016, 4. sz., 16–21.

⁴⁷ SÁNDOR Frigyes – JÁRDÁNYI Pál – SZERVÁNSZKY Endre: *Hegedű ábécé. Hegedűiskola I. Bp., Cserépfalvi, 1949, Bevezető*

*Fuvolaiskolájának*⁴⁸, Balassa György – Berkes Kálmán *Klarinétiskolájának*⁴⁹, valamint Hara László *Fagottiskolájának*⁵⁰ megalkotásában is szerepet vállalt. Czövek Erna *Zongora ABC*⁵¹ és a *Három év zongoraetűdjei* (1947), de Sándor Frigyes *Hegedűmuzsika*⁵² című pedagógiai célzatú művében is megtalálhatóak alkotásai. A szerző nélkül közölt ismertetésben ezt olvashatjuk: „Az anyag nagyobb részt magyar népdal és napdalszerű önálló kompozíció (Járdányi Pál és Szervánszky Endre kis remekművei), továbbá orosz, francia, bolgár és ír népdalok stb., kánonok, régi korál- és táncdallamok és klasszikus remekművekből vett részletek. Mindez duók formájában feldolgozva. Kizárólag technikai célt szolgáló gyakorlattal alig találkozunk. A következetes methodikai vonalvezetés és a gyermek játékkészségének lépésről lépésre való kifejlesztése mégis teljes mértékben biztosítva van, mert a kis darabok észrevétlenül magukban rejtik a technikai feladatokat.”⁵³

Legjelentősebb zenepedagógiai munkája, amelyben a lánglelkű pedagógus, a kvalitásos zeneszerző és a népzene kutató gondolkodásmódja leginkább összefonódik, a Sándor Frigyes – Járdányi Pál – Szervánszky Endre *Hegedűiskola* – 1949-től kiadott – öt kötete. Muzsikások nemzedékei úgy nőttek fel e tankönyvcsaládon, hogy a szerzők nemcsak didaktikai elvek alapján csiszolták a tudásukat, de értékes magyar zenét is játszottak. Ahogyan Járdányi leánya, Zsófia megjegyzi: „Járdányi Pál hegedűpedagógiai munkásságáról igazán hiteles képet a Sándor-iskolában megjelent művei alapján alkothatunk.”⁵⁴ A hegedű kvintekre hangolt húrjai tökéletesen megfelelnek a magyar népzene egyik legfontosabb jelenségének, a kvint transzpozíciónak életszerű érzékeltetéséhez. Mindez remekül megmutatható, példázható a hangszeren, ráadásul úgy, hogy a tanuló gyermek közben játékos formában a népzenetudománnyal is ismerkedik. „A megismert fogásmódok hangkészletének

⁴⁸ JENEY Zoltán: *Fuvolaiskola. Dávid Gyula, Járdányi Pál, Szervánszky Endre műveinek felhasználásával.* Bp., Zeneműkiadó, 1962

⁴⁹ BALASSA György – BERKES Kálmán: *Klarinétiskola. Járdányi Pál, Szervánszky Endre, Váczi Gyula műveinek felhasználásával.* Bp., Zeneműkiadó, 1953

⁵⁰ HARA László: *Fagott-iskola. Dávid Gyula, Maros Rudolf, Járdányi Pál, Székely Endre műveinek felhasználásával.* Bp., Zeneműkiadó, 1963

⁵¹ CZÖVEK Erna: *Zongora ábécé. A zongoratanulás első évfolyamának teljes anyaga.* Bp., Cserépfalvi, 1946

⁵² SÁNDOR Frigyes: *Hegedűmuzsika. Magyar szerzők hegedűdarabjai első fekvésben.* Bp., Cserépfalvi, 1948

⁵³ *Hegedű-ABC.* SÁNDOR Frigyes, JÁRDÁNYI Pál és SZERVÁNSZKY Endre *hegedűiskolájának első füzet.* (Cserépfalvi) = *Zenei Szemle*, 1949, 2. sz., 107.

⁵⁴ JÁRDÁNYI Zsófia: *i. m.* (2009), V.

több húrra való kiterjesztése teszi lehetővé a már szélesebb hangterjedelmű gyakorlatok megjelenését. A népdalok kvintváltó szerkezete és a kvintre hangolt hegedű a transzponálás legegyszerűbb formáját kínálják.”⁵⁵ De Járdányi szerint a pentatónia más szempontból is fontos. „A magyar népzene különösképpen alkalmas anyag az énektanulás, kottaolvasás kezdő időszakában. Uralkodó hangneme, az anhemiton pentatónia, könnyen, tisztán intonálható [...]. S ha az öt hang képe már bevésoódott [...] a tanuló [...] elméjébe, később könnyűszerrel egészíti ki azt hétre, majd tizenkettőre. A pentatónia vasbeton váz lesz a gyermek fülében, szilárdan tartja majd a diatónia, dodekafónia lépcsőit.”⁵⁶

Zathureczky Ede 1943-tól 1956-ig a Zeneakadémia igazgatója volt. A halála után megtartott megemlékezésen tanár kollégái így méltatták: „Zathureczky Ede, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egykori igazgatója 1959. május 31-én hunyt el Bloomingtonban. A mintegy 3 héttel később megrendezett plenáris konferencián ez alkalomból semmi hivatalos megemlékezés nem volt, Járdányi viszont személyes kötelességének tekintette a fentiek felolvasását. Váratlan és nem kívánatos megnyilvánulása – Zathureczky illegálisan hagyta el az országot – egyike volt azon cselekedeteinek, amelyekkel a felettes szervek Járdányinak az intézményből való eltávolítását indokolták.”⁵⁷ Az 1959. június 20-án tartott konferencián Járdányi így szólt egykori tanáráról: „Lelkiismeretes, szenvedélyes pedagógus volt. A tanítás, az átadás, a továbbadás öröme mindennél többre becsülte. [...] Felejthetetlen órák! Az izzó művészet közvetlen közelében éreztük magunkat. Néhány hangból álló frázis, virtuóz futam vagy akár egy száraznak feltűnő etűd-formula: minden életre kelt játékában. A technikai feladatokat, ujjrendi, vonásnemi problémákat soha el nem különítette a zeneiektől, minden hangot bekapcsolt a művészet áramába. [...] Nem látjuk őt többet, de a hang, amit vonójával előidézett, a tanítás, amit lelkünkbe hintett, örökké él bennünk.”⁵⁸

A Zathureczky halálát követő eseményekről maga Kodály számol be Zathureczky özvegyének. Az Egyesült Államokba küldött levélben ez áll: „Ma volt az évzáró, én arra gondoltam, ha Szabó⁵⁹ megemlékezése nem lenne

⁵⁵ Uo., 11.

⁵⁶ JÁRDÁNYI: *Népzene és zenepedagógia* (1966) = JÁRDÁNYI: *i. m.* (2000), 89.

⁵⁷ BERLÁSZ Melinda megjegyzése JÁRDÁNYI: *Zathureczky Edéről* (1959 után) = JÁRDÁNYI: *i. m.* (2000), 374.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Szabó Ferenc zeneszerző, 1958-tól 1967-ig a Zeneakadémia igazgatója

kielégítő, magam szólok pár szót. De erre nem volt szükség, mert bár röviden, de nagyon melegen emlékezett meg [...]. Nagyon szépen emlékezett meg Járdányi a tanári konferencián. Ez lehet, hogy meg fog jelenni a *Muzsika* c. lapban⁶⁰ is.”⁶¹ Öt nappal később újabb levelet írt az özvegynek, amelyben beszámol a bekövetkezett csendről a kor médiájában, és hozzáteszi: „Járdányi mint volt tanítványa szép beszédet mondott a zárókonferencián, most ezt is félremagyarázzák egyesek, hogy érdemén felül dicsérte stb.”⁶² Egy hét évvel későbbi, szintén Zathurecky Edénének írott Kodály-levélből kiderül, hogy Kodály egy Zathureczky emlékkönyvet szándékozott kiadni, amelynek anyagát Járdányi volt hivatott összegyűjteni. Breuer János így fogalmaz: „A lelkét tette ki Kodály, hogy (Járdányi) megtarthassa katedráját. Írt hányszor, Aczélnak, Kállainak – hasztalan. Járdányi Pált nem illette meg többé a Tanár úr megszólítás.”⁶³

Járdányi felmondólevelét a kor híres-hírhedt kultúrpolitikusa, Aczél György írta alá. Kedves tanítványát, kollégáját védve Kodály magának Kádár Jánosnak írt. Kádár válasza: A „Járdányi tanár úr elbocsátása [...] elleni tiltakozásában véleményem szerint Önnek nincs igaza. Járdányi tanár úr elbocsátása ugyanis okkal, mégpedig alapos okkal történt. Hiszen ő maga, nyugodt beszélgetés keretében kifejtette nézetét rendszerünkről, amely nézetek között a Bach-korszak feldicsérése a mai rendszerrel szemben még nem is a legreakciósabb megállapítás volt. Ez egy közalkalmazottól az állammal és a rendszerrel szemben, amelynek intézményében tanít, egy kissé több a soknál.” Kodály tömör válasza a lényeget érinti. „Eltávolítása a fiatalságra ellenkező hatást vált ki, mint amit vártak. Elsősorban azért, mert a főiskola szakmai süllyedését jelenti...”⁶⁴

Járdányi Pál betegségéhez és korai halálához valószínűleg hozzájárultak az őt ért sorozatos méltánytalanságok. A két évvel korábban mellette kiálló Molnár Antal zeneesztétával, zenetörténésszel együtt állították fegyelmi bizottság elé, és

⁶⁰ A megemlékezés megtalálható JÁRDÁNYI: *i. m.* (2000), 373.

⁶¹ KODÁLY: *i. m.* (1982), 945. levél

⁶² Uo., 946. sz. levél

⁶³ BREUER: *i. m.* (2000), 4.

⁶⁴ Idézi BREUER János: *A szegényeket felmagasztalod... = Parlando*, 2007, 3. sz.
<http://www.parlando.hu/Breuer.html>

távolították el a katedrától. Ekkor kellett befejeznie tanári munkáját Ádám Jenőnek⁶⁵ is.

A három évvel korábbi, 1956-os események is fájó nyomot hagytak Járdányi lelkében. Az 1953-ban írott *Vörösmarty szimfónia* gramofonfelvétele éppen 1956. október 23-án délután kettő órakor kezdődött a Hanglezgőgyár stúdiójában. Járdányi erre így emlékezik vissza a három keresztlányának írott levélben: „Abban a percben, mikor a teremben felcsendült a *Hazádnak rendületlenül* motívuma, a Bem József téren a hatalmas, órák óta összeverődött tömeg ugyancsak a *Szózat* éneklésével kezdte meg fegyelmezett, gyönyörű tüntetését. A sors különös játéka folytán tehát a szabadságharc kezdete egybeesett a magyar szabadságot hirdető művem felvételével. Erre nem is én, hanem a zenekar tagjai gondoltak. Mikor ugyanis 1/4 tájban a felvétel szünetében jöttek az első hírek a tüntetésről, a zenekari tagok azt javasolták, hagyjuk abba a próbát, vonuljunk mi is a Bem-szoborhoz, és játsszuk el a *Rákóczi-indulót* és az én szimfóniámból a *Harci dalt*. Ez ugyan nem történt meg, de a felvételt nem lehetett folytatni, mindenki annyira izgatott volt!”⁶⁶

A zeneszerző

Járdányi Pál komponálni is korán kezdett. Tizenhét évesen kórusművet alkot, húszévesen már misét ír. Kevesen ismerik és éneklik ezt az értékes latin nyelvű ordináriumot. A mű kétszólamú, kíséret nélküli, imitációs szerkesztéssel, gregoriánt idéző dallamvezetéssel, népdalszerű egyszerűséggel. A *Missa Brevis* ajánlása így szól: *Károly nagyapám emlékének*.

A Csokonai versére írott *Szegény Zsuzsi a táborozáskor* című nőikari mű gimnáziumi osztálytársa, falukutató barátja, Márkus István⁶⁷ születésnapjára ajándéka.

Járdányinak a Zeneakadémián Kodály Zoltán oktatja a zeneszerzést, de a négy év során egy esztendeig Kodály csak népzene-kutatással foglalkozik, ezalatt Siklós Albert a tanára.

⁶⁵ Ádám Jenő (1896–1982) Kossuth-díjas zeneszerző, zenepedagógus.

⁶⁶ JÁRDÁNYI Pál *levele keresztlányaihoz, Korompai Mártihoz, Ágneshez és Katihoz* (Bp., 1956. december 12.) = JÁRDÁNYI Gergely: *i. m.* (1995) www.jardanyi.hu.

⁶⁷ Márkus István (1920–1997) szociográfus, kritikus, szerkesztő.

Jelentősek Járdányi kórusművei, zenekari darabjai és versenyművei.

Egész munkásságából a felelős hazafi gondolkodása sugárzik. Egyik legjelesebb műve, az 1952-ben keletkezett *Vörösmarty szimfónia*, amely Breuer János szerint úgy értelmezendő, mint „... rövide szabott élete fő művét, egyszersmind a korszak legjelentősebb alkotásainak egyikét... Bartók tetszhalott eszköztárát elsőként keltette szimfóniájában életre. Kihallott a zenéből, hogy alkotója, a »szfínx« szenvedélyesen érző, ellágyulásra, küzdelemre egyaránt képes ember.”⁶⁸

Alkotói stílusára elsősorban Bartók és Kodály művészete hatott, főleg első zeneszerzői periódusában. Az 1950-es évek elejétől a magyar népdalok zenei világa vált művei elsőrendű ihletőjévé, ekkor népdalfeldolgozásokat írt kórusra és szimfonikus zenekarra.

Utolsó szerzői időszaka 1956-tól, második házasságkötésétől ível (első felesége 1949-től, hét éven át Lázár Iлона). Ezekben az években írta *Hárfaversenyét* is (1959), második feleségének, Devescovi Erzsébet hárfaművésznék ajánlva. A *Gergő nótái* című kétszólamú gyermekkari kötet fiának, Gergelynek szól. A *Concertino hegedűre* Sándor Frigyes felkérésére íródott. Később leánya, Járdányi Zsófia is előadta. A *Szonatina I. fekvésben* című darabját kilencéves fia játszotta el először, hegedűn.

Vörösmarty Mihály *Előszó* című költeményét nagyzenekarra és kórusra komponálta 1966-ban. Ekkorra már betegsége elhatalmasodott, kórházba kellett vonulnia. A *szellemek világa kialudt* – ezek voltak utolsó sorai – a kézirat befejezetlen maradt.

⁶⁸ BREUER: *i. m.* (2007)